

КРОК З П'ЕДЭСТАЛА: СУЧАСНЫЯ ТРАНСФАРМАЦЫІ БЕЛАРУСКАЙ ГАРАДСКОЙ СКУЛЬПТУРЫ

ПАВЕЛ ВАЙНІЦКІ

Анотацыя: Тэкст прысвечаны працэсам, якія адбываюцца ў беларускай гарадской скульптуры пачатку XXI ст. Аналізуюцца яе асноўныя сучасныя тэндэнцыі: арнаменталізацыя, дэманументалізацыя і манументальныя пошукі ўвасаблення новай беларускай ідэалогіі. У якасці ініцыятывы, накіраванай на карэляцыю лакальнага “манументальнага” дыскурса з інтэрнацыянальным, разглядаецца праект “Арт-горад”, рэалізаваны ў Мінску ў 2011–2012 гг.

Ключавыя словы: гарадская скульптура, грамадская скульптура, грамадскае мастацтва, манументы, дэманументалізацыя.

STEP OFF THE PEDESTAL: CURRENT TRANSFORMATIONS OF BELARUSIAN URBAN SCULPTURE

Abstract: The paper focuses on the processes in Belarusian urban sculpture at the beginning of the 21st century. The author analyses its main trends: ornamentalisation, demonumentalisation and monumental searches for the embodiment of the new Belarusian ideology. As an initiative aimed at correlation the local “monumental” discourse with the international one, the researcher examines the project “Art-city” that was organised in Minsk in 2011–2012.

Keywords: Urban Sculpture, Public Sculpture, Public Art, Monuments, Demonumentalisation.

Бурныя палітычныя і гістарычныя падзеі на тэрыторыі Беларусі, былой рэспублікі ў складзе СССР, прывялі да змены дзяржаўных, сацыяльных і культурных прыярытэтаў і каштоўнасцей. У апошнія дзесяцігоддзі мінулага стагоддзя складаная эканамічная сітуацыя і распад дзяржаўных форм падтрымкі мастацтва разам з крушэннем камуністычнай ідэалогіі, якую рэпрэзентавала савецкая манументальная прапаганда, сталі прычынай стагнацыі ў беларускай гарадской скульптуры. Аднак ужо ў сярэдзіне нулявых гадоў, паралельна з палітычнай і эканамічнай “стабілізацыяй”, на хвалі будаўнічага і “рэстаўрацыйнага” буму, у гарадскім асяроддзі сталі з’яўляцца новыя пластычныя аб’екты. Прычым, нягледзячы на змену палітычнага курса цяпер незалежнай Беларусі, яе манументы ў пераважнай большасці захоўваюць стылістыку сацыялістычнага рэалізму.

У беларускай гарадской скульптуры ясна прасочваюцца тры асноўныя сучасныя тэндэнцыі: арнаменталізацыя, дэманументалізацыя і манументальныя пошукі ўвасаблення новай беларускай ідэалогіі.

Айчынная арнаменталізацыя праяўляецца ў неабавязковых, але прэтэнцыёзных, часта вельмі пампезных дадатках да забудовы. У большасці выпадкаў выкананая ў спрошчанай постсацрэалістычнай стылістыцы арнаментальная пластыка выглядае іншародна ў адносінах да месца свайго ўсталявання. Тым не менш, на працягу апошняга дзесяцігоддзя элементы такога кшталту працягваюць актыўна ўкараняцца ў гарадское асяроддзе. Апошнія сталічныя прыклады гэтай тэндэнцыі – дэкаратывізацыя будынка Беларускага дзяржаўнага цырка (2011, скульптар Сяргей Бандарэнка), скульптурнае аздабленне Тэатра оперы і балета разам з прылеглым да яго паркам (2009, у выкананні Аляксандра Фінскага, Генадзя Буралкіна, Уладзіміра Слабодчыкава, Льва і Сяргея Гумілеўскіх.).

Творы, якія знаходзяцца ў межах тэндэнцыі дэманументалізацыі, захоўваюць “рэалістычную” пластычную мову і традыцыйныя для гарадской скульптуры матэрыялы выканання, але ўжо не ўкладваюцца ў вызначэнне манументальнасці, нават шмат у чым яму супярэчаць. Найбольш паслядоўна тэндэнцыя праяўляецца ў працах яе пачынальніка – Уладзіміра Жбанова, такіх як “Незнаёмка” (1998), “Дзяўчынка з парасонам” (2000), “Фатограф і дама з сабачкай” (2001) і іншых. “Велічнасць, маштабнасць вобразаў” (Власов, 1996: 341) змяняецца штодзённасцю, “сцвярджэнне пэўнага афіцыйнага грамадскага ідэала” (Лазука, 2001: 83) – ідэалагічнай нейтральнасцю. Звыкшую для савецкіх помнікаў класіцыстычную арганізацыю прасторы, у якой манумент выступае візуальнай і метафарычнай дамінантай, змяняе асімілятыўная мадэль ўзаемадзеяння месца і скульптуры – апошняя раствараецца ва

ўрбаністычным асяроддзі, чаму спрыяюць адсутнасць пастаментаў і зменшаны “чалавечы” маштаб.

На пачатку XXI стагоддзя афіцыйныя манументы выконваюць функцыю ўкаранення ў грамадскую прастору і свядомасць новага ідэалагічнага дыскурса, накіраванага на легітымацыю незалежнай нацыянальнай дзяржавы. Нездарма значная колькасць свежаўсталяваных помнікаў прысвечана гістарычным дзеячам і фактам, якія раней ігнараваліся савецкай прапагандай, а цяпер атрымалі статус знакавых. Сярод манументальных прыкладаў увасаблення новага пантэона герояў звяртаюць на сябе ўвагу сучасныя помнікі Францыску Скарыну (2007, скульптар Аляксандр Дранец), Усяславу Полацкаму (2007, аўтары Сяргей Ігнацьеў, Леанід Мінкевіч, Аляксандр Прохараў), Уладзіміру Караткевічу (2011, Алег Варвашэня, Канстанцін Селіханаў). Тэматычная эвалюцыя манументаў ілюструе эвалюцыю рэгламентаванага дзяржаўнай ідэалогіяй “афіцыйнага” погляду на гісторыю. Але беларуская манументальная скульптура і ў першае дзесяцігоддзе новага стагоддзя эксплуатае і рэпрадуктуе ўсё тыя ж стылістычныя і рэпрэзентатыўныя мадэлі, якія дасталіся ёй у спадчыну ад савецкага мастацтва. Галоўная праблема афіцыйнага айчыннага манумента – у стварэнні адэкватных сучаснасці мастацкіх вобразаў, бо змена гістарычных касцюмаў і атрыбутаў на натуралістычных бронзавых цэлах не вядзе да неадкладнага ператварэння герояў сацыялістычных у нацыянальных.

У вызначэнні Арлін Равэн (Arlene Raven) эвалюцыя інтэрнацыянальнай скульптуры адбываецца стадыяльна ў рамках паслядоўнасці “мастацтва ў грамадскай прасторы” – “мастацтва як грамадская прастора” – “мастацтва ў сферы грамадскіх інтарэсаў” (Raven, 1993), з паступовым адмаўленнем ад рэпрэзентатыўнасці і дамінавання ў арганізацыі гарадскога асяроддзя. Даводзіцца канстатаваць, што, мяркуючы па пераважнай большасці сучасных твораў, беларуская ўрбаністычная скульптура знаходзіцца толькі на першай стадыі гэтага працэсу, пакуль не здолеўшы адысці ад сваіх савецкіх каранёў.

Тым не менш апошнім часам з’яўляюцца ініцыятывы, накіраваныя на змену існуючага стану рэчаў. Так, 8 верасня 2012 года ў Мінску адбылося адкрыццё скульптуры новага тыпу – альтэрнатыўнай постсавецкай манументальнай прапагандзе. Я вельмі рады, што праект “Raum für Raum” (ням. “Прастора за прасторай”, у Беларусі – “Арт-горад”), які я – ў якасці лакальнага куратара – дапамагаў арганізоўваць для мінскага Інстытута імя Гётэ, завяршыўся такой магутнай практычнай рэалізацыяй: шасцімятровы “Калідор вечнасці” з люстраной нержавеючай сталі паўстаў у самым цэнтры сталіцы. Сапраўдны люстраны

калідор, праз які можна прайсці, адбіў дрэвы, дарожкі і мінакоў скверыка Сымона Балівара. Аўтар твора – Аляксандр Кудрашоў, які аддае перавагу назве “Сінгулярнасць”.

Дадзеная скульптура зарыентаваная не на ўжыўленне ў калектыўную свядомасць і ландшафт нейкіх лозунгаў і нават не на дэкарыраванне гэтага ландшафту. Галоўнае ў творы – узаемадзеянне з соцыумам, у выніку якога трансфармуецца як арт-аб’ект, так і яго глядачы. Выкарыстоўваючы паняццёны апарат Жака Дэррыда – гэта адкрытае пасланне, кантэкст якога залежыць ад кожнага асобнага адрасата-ўспрымальніка (Derrida, 1987).

Усталёўванне скульптуры – толькі бліскучая “верхавіна айсберга”, астатнія часткі праекта былі не менш важныя. Праект “Raum für Raum”, які ініцыявала вядомы берлінскі куратар Петра Райхенспергер (Petra Reichensperger), быў накіраваны на развіццё публік-арта на былой савецкай культурнай прасторы. Акрамя Мінска праект праводзіўся ў сямі іншых буйных постсавецкіх гарадах – Ульянаўску, Калінінградзе, Навасібірsku, Ерэване, Тбілісі, Алма-Аты і Ташкенце.

Ініцыяльнай стадыяй стаў семінар для мастакоў і спецыялістаў гарадскіх адміністрацый, дзе адбылася спроба высветліць, якім можа быць мастацтва ў публічнай прасторы і ці магчымыя ў Беларусі яго іншыя – акрамя бронзавых статуі – формы. У якасці лектара нашу краіну наведаў нямецкі куратар, арт-крытык і адукатар Хайнц Шутц (Heinz Schütz) – адзін з вядучых спецыялістаў у галіне мастацтва публічнай сферы.

Наступны крок – варкшоп Георга Цая (Georg Zey), члена інтэрнацыянальна вядомай групы *inges idee* – мастака, які прафесійна займаецца менавіта публік-артам. Пад яго кіраўніцтвам удзельнікамі варкшопа былі створаны караткачасовыя арт-інтэрвенцыі ў мінскую гарадскую прастору.

Трэцім этапам стаўся адкрыты конкурс, у якім перамог Аляксандр Кудрашоў са сваёй люстраной працай. Цікава, але пераможца не ўдзельнічаў у папярэдніх семінары і варкшопе, што лішні раз пацвярджае значнасць Open Call для падобных мерапрыемстваў. Затое семінарскія пасяджэнні наведальнікі прадстаўнікі гарадскіх адміністрацый – у прыватнасці, начальнік упраўлення добраўпарадкавання і гарадскога дызайну Камітэта архітэктуры і горадабудаўніцтва Мінгарвыканкама – Аляксандр Андрончык, які ўвайшоў у склад журы конкурса і потым узяў актыўны ўдзел у лёсе пераможнага праекта, паспрыяўшы яго рэалізацыі. На жаль, згодна з умовамі конкурсу, скульптура заставалася на плошчы толькі чатыры месяцы, па сканчэнні якіх была дэмантаваная.

На маю думку, праект “Арт-горад” стаўся надзвычай эфектыўным – была зададзена паслядоўная схема-матрыца, якая дазволіла зрабіць

штучную інтэрвенцыю сучаснай грамадскай скульптуры ў даволі кансерватыўнае лакальнае гарадское асяроддзе. Прычым у межах праекта ўдалося не толькі стварыць пэўны арт-аб'ект, але і адукаваць актараў, адказных за мастацтва ў грамадскай прасторы.

Дзякуючы падобным ініцыятывам, працэс трансфармацыі беларускай гарадской скульптуры ўсёж ідзе і сінхранізуецца з бягучымі інтэрнацыянальнымі тэндэнцыямі.

Бібліяграфія

1. Власов, Виктор (1996). *Стили в искусстве*. Словарь. Санкт-Петербург: Кольна.
2. Лазука, Барыс (2001). *Слоўнік тэрмінаў: Архітэктура, выяўленчае і дэкаратыўна-прыкладное мастацтва*. Мінск: Беларусь.
3. Derrida, Jacques (1987). *The Post Card: From Socrates to Freud and Beyond*. Chicago: University of Chicago Press.
4. Raven, Arlene, ed. (1993). *Art in the Public Interest*. New York: Da Capo Press.